

ІМЯ ЎЛАСНАЕ АСАБОВАЕ ЯК НОСЬБІТ НАЦЫЯНАЛЬНА-КУЛЬТУРНАГА КАМПАНЕНТА Ў СУПАСТАЎЛЯЛЬНЫМ АСПЕКЦЕ (НА МАТЭРЫЯЛЕ АНГЛІЙСКОЙ І БЕЛАРУСКАЙ МОЎ)

Існаванне розных сістэм імянавання людзей дае падставу для вывучэння імя як носьбіта нацыянальна-культурнага кампанента ў супастаўляльным аспекце. Пры гэтым важна ўлічваць камунікатыўныя задачы. Уласныя асабовыя імёны выкарыстоўваюцца ў вуснай і пісьмовай камунікацыі і ў адпаведнасці з лінгвістычным статусам з'яўляюцца апорнымі пунктамі ў міжмоўнай камунікацыі, выконваюць функцыю міжмоўнага, міжкультурнага маста. Роля іх ў міжкультурных зносінах асобая, паколькі яны не толькі выконваюць намінацыйную функцыю, але і перадаюць розную лінгвістычную і экстралінгвістычную інфармацыю. Актуальным з'яўляецца супастаўляльнае вывучэнне імя ўласнага асабовага ў розных кантэкстах і сітуацыях, у розных функцыянальных стылях.

Культурны кампанент асабовага імя назіраецца ў яго спалучэнні з іншымі словамі (тытуламі і да т.п.), у яго ўжыванні ва ўстойлівых спалучэннях і ў тым значэнні, якое імёны набываюць у кантэксце. Я.М. Верашчагін і В.Р. Кастамараў называюць культурным кампанентам значэння слова яго экстралінгвістычны змест, які непасрэдна адлюстроўвае нацыянальную культуру. Культурная канатацыя слова складаецца на працягу ўсёй яго гісторыі ў працэсе камунікацыі людзей. Яны таксама адзначаюць, што ўласнае асабовае імя мае разнародны план зместу, магчыма, нават больш складаны, чым семантыка агульнага імя.

Нацыянальна-культурны кампанент уласнага асабовага імя – комплекснае паняцце, якое складаецца з формы, значэння і дыстрыбуцыі. Уласныя асабовыя імёны як з'явы моўнай сістэмы выкарыстоўваюцца ў пісьмовай і вуснай камунікацыі ў адпаведнасці са стылістычнымі патрабаваннямі і канкрэтнымі, сацыяльна-абумоўленымі правіламі і нормаў. Пры супастаўленні падобных адзінак, можна канстатаваць, што яны адрозніваюцца не толькі тым, што такога імя або формы няма ў другой мове, але і тым, што асабовыя імёны ў розных мовах ужываюцца па-іншаму.

У залежнасці ад пастаўленых канкрэтных мэтаў і задач магчымыя два шляхі супастаўляльных даследаванняў: двухбаковы (або шматбаковы) і аднабаковы. Пры супастаўляльным даследаванні англійскіх і беларускіх ўласных асабовых імёнаў з'яўляецца слушным выкарыстанне абодвух падыходаў аналіза.

Двухбаковы падыход дазваляе праводзіць параўнанне моў у абодвух напрамках: ад адной мовы (L_1) да другой мовы (L_2) і наадварот. Такі падыход, на нашу думку, з'яўляецца адэкватным пры супастаўленні тэкстаў агульнага зместу, якія існуюць на розных мовах і не знаходзяцца ў адносінах арыгінала і перакладу адзін да аднаго (напрыклад, тэксты Бібліі).

Аднабаковы падыход выяўляе значэнне імя на мове-крыніцы, якое адлюстроўваецца на ўзроўні значэнняў мовы перакладу і ахоплівае тыя сродкі мовы перакладу, якія яна выкарыстоўвае для перадачы значэння мовы-крыніцы. Такі падыход аднабакова накіраваны, міжмоўнае параўнанне адбываецца ў напрамку $L_1 \rightarrow L_2$. Дадзены шлях аналіза выкарыстоўваецца пры супастаўленні тэкстаў, якія знаходзяцца адзін да аднаго ў адносінах арыгінала і перакладу.

Ва ўсёй сукупнасці асабовых імёнаў вылучаецца асобая катэгорыя – літаратурныя асабовыя імёны. Літаратурныя асабовыя імёны з'яўляюцца не толькі неад'емнай часткай мовы любога літаратурнага твора, але і ствараюць у ім ва ўсёй сваёй сукупнасці пэўную сістэму з уласцівымі ёй спецыфічнымі рысамі і заканамернасцямі функцыянавання. У творах мастацкай літаратуры ўласнае імя можа вызначаць асобу персанажа, абумоўліваць характар яго паводзінаў. Вылучанае з вялікай колькасці тых імёнаў, што існуюць у мове, або “вынайзденае” пісьменнікам, яно набывае канкрэтны змест, а ў кантэксце мастацкага твора становіцца канатацыйна насычаным. У мастацкіх творах няма выпадковых імёнаў. Як бацькі выбіраюць імя для свайго дзіцяці, яшчэ не ведаючы ні яго характару ні лёсу, так і аўтар твора выбірае імёны для сваіх герояў, але ў адрозненне ад бацькоў, ён мае перавагу, таму што

ведае, якімі яны будуць. Аналіз гэтых адзінак павінен зводзіцца да выяўлення залежнасці анамастычнай канатацыі ад лексічнага значэння імя і яго словаўтваральных сродкаў, мадэляў; асацыяцыйных сувязяў, якія ўзнікаюць паміж антрапанімічнай адзінкай і значэннем адпаведнага ёй апелятыўнага імя; асноўных фактараў, што абумоўліваюць канатацыйную значымасць антрапоніма; стылістычных прыёмаў актуалізацыі унутранай формы імя.

У мастацкіх творах шмат “празрыстых” імёнаў, якія ў міжкультурнай камунікацыі не заўжды выконваюць яе канчатковую мэту, паколькі маюць сваю спецыфіку. Гэтыя імёны лічацца вельмі актыўнымі і своеасаблівымі кампанентамі гульні слоў. Імёны выконваюць яркую мастацкую функцыю, паколькі напоўнены зместам, які павінен зразумець чытач. Яны могуць падкрэсліваць знешнія прыкметы і якасці аб’екта намінацыі, стэрэатыпы ў паводзінах персанажаў і і нават фарміраваць агульную атмасферу твора. Кампаненты іх зместу розныя: сацыяльны, культурна-гістарычны, стылістычны і іншыя.

Так у аповесці “Балада пра сумнае кафэ” К. Маккалерс уласныя асабовыя імёны *Miss Amelia (amelia ‘амелія’* (прыроджаная адсутнасць адной ці некалькіх канечнасцяў), *Stumpy McPhail (stump ‘кульця, недаразвітая канечнасць’; fail ‘няўдача, правал’)*, *the Rainey twins (rainy ‘дажджлівы; поўны слёз’)*, *Robert Calvert Hale (Calvary ‘Галгофа’, Nathan Hale – герой Вайны за незалежнасць, быў схоплены і павешаны)*, *Merlie Ryan (merle ‘чорны дрозд’* (птушка, якая лічыцца прадвеснікам бяды), *Rip Wellborn (rip ‘кляча’)*, *Henry Ford Crimp (crimp ‘перашкода’)* ствараюць сумны настрой у творы і з’яўляюцца сродкам прадвесця бяды, трагічнай развязкі. Пры супастаўленні ўласных асабовых імёнаў арыгінала і пераклада на беларускую мову высветлілася, што пры перакладзе не ўдалося захаваць асацыяцыі, якія ўзнікаюць у чытача на мове арыгіналу. Аўтар выкарыстоўвае спосабы транслітарацыі і практычнай транскрыпцыі (*міс Амелія, Стамні Мак-Фэйл, блізняты Рэйні, Роберт Калверт Хейл, Мэрлі Ранен, Рын Уэлбарн, Генры Форд Крым*). Апошні з’яўляецца слушным для перадачы ўласных асабовых імёнаў з мовы, якая выкарыстоўвае лацінку, на мову з кірылічным алфавітам, але ў выпадку з літаратурнымі імёнамі ня здольны перанесці ў тэкст перакладу нацыянальна-культурнай спецыфікі гэтых словаў, якая выразна чытаецца ў тэксце на мове арыгіналу.

Супастаўляльнае вывучэнне спосабаў перадачы асабовых імёнаў персанажаў мастацкай літаратуры дапамагае вызначыць больш адэкватныя спосабы перадачы іх на мову перакладу, асабліва калі неабходна перадаць адметнасць таго ці іншага персанажа. У гэтых мэтах абгрунтавана ўжываецца пераклад. Але не ва ўсіх выпадках ён магчымы, хоць і пажаданы. Напрыклад, у перакладзе рамана Р.Л. Стывенсана “Востраў скарбаў” семантыка некаторых імёнаў страчана (*John Silver – Джон Сільвер (silver ‘срэбра, грошы’)*, *Captain Flint – капітан Флінт (flint ‘крэмень’)*).

У сувязі з вышэйадзначанымі меркаваннямі мы лічым актуальнымі даследаванне асабовых імёнаў у працэсе міжмоўнай камунікацыі. Супастаўляльнае вывучэнне антрапанімічных сістэм абедзвюх моў дае магчымасць выявіць падабенства і адрозненні паміж імі, выявіць своеасаблівасць моў, іх фанетычных і марфалагічных законаў, а таксама марфалагічнай варыятыўнасці імёнаў, адлюстраванне іх спецыфіку ў перакладных слоўніках і ў мастацкіх перакладах.